HOZIRGI KUNDA AXBOROT OLISHNING SAMARADORLIGI HAMDA FOYDALANISH METODLARI

Djavlanova Nodira Xamza qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi
Xaqqulov Komil Yusupovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqola axborot manbalaridan to‘g‘ri foydalanish, axborot borasida savodxon ko‘nikmalarga ega bo‘lishi hamda kommunikatsion texnologiyalarining jadallik bilan rivojlanishi. Xozirgi kundagi yoshlar raqamli texnika bilan ishlash yo‘llari muhokama qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Axborot, prays-varaqlar, nutq matnlari, elektron xabarlar, global muammolar, kommunikatsiya texnologiyalari, axborot maydoni, raqamli texnika.*

Globallashayotgan jamiyatda axborot hatto xalqlararo va davlatlararo munosabatlarda katta ahamiyat kasb etadi. Ya’ni u jahon hamjamiyati hayotida ham ijobiy, ham salbiy kuch sifatida namoyon bo‘lishi mumkin. Shu ma’noda texnikaviy-texnologik sohada katta imkoniyatga ega bo‘lgan mamlakatlar qulay sharoitga ega bo‘ladilar. Bu esa hatto mamlakatlar o‘rtasida yoshlarni buzg‘unchi yoki bunyodkor shaxs sifatida shakllantirishda manfaat jihatidan o‘ziga tegishli qilib tarbiyalash istagini oshiradi va bu mamlakatlararo mafkuraviy kurash shaklini ham namoyon etadi. Shunga ko‘ra ko‘pgina davlatlarda globallashuvga qarshi harakatlar yuzaga kelmoqda, ular yagona jahon uyg‘unlashgan axborot maydonini tuzishni rad etmoqdalar. Shu o‘rinda axborot manbalari masalasi chuqurroq tahlil qilinadigan bo‘lsa, uni uch toifaga ajratish mumkin. Tajribali foydalanuvchi turli xil axborot manbalarining bir nechtasini tanlaydi va zaruratga ko‘ra ulardan foydalanadi.

Birlamchi manbalar - bu asl manbalar bo‘lib, ular axborotning izohlanishini nazarda tutmaydi. Bu tadqiqot hisobotlari, prays-varaqlar, nutq matnlari, elektron xabarlar, amaliy san’at asarlari, qo‘lyozmalar, fotosuratlar, kundaliklar, shaxsiy maktublar, og‘zaki hikoya, intervyu yoki

diplomatik hujjatlar bo‘lishi mumkin. Aksariyat holatlarda va ma’lum vaziyatlarda imkon qadar birlamchi axborot manbalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Ikkilamchi manbalar - axborotni yetkazib beruvchilardir. Bu holatda axborot o‘zgarishi, tahlil qilinishi yoki umumlashtirilishi mumkin (masalan, ilmiy kitoblar, jurnallar, tanqidiy tahlil yoki ma’lumotlar talqini). Foydalanishga tavsiya etiladigan birlamchi manbalar ikkilamchi manbalarga nisbatan har doim ham o‘zida nufuzli yoki xolis axborotni saqlamaydi. Axborotni sub’yektiv baholash holatlarini, tekshirilgan ikkilamchi manbalardan foydalanib bartaraf etish mumkin. Ikkilamchi manba muayyan soha yoki ma’lum vaziyatdan kelib chiqqan holda belgilanishi mumkin.

Uchlamchi manbalar - bu tashkil etilgan va o‘zida birlamchi hamda ikkilamchi manbalardagi axborotni qayta ishlab, o‘zida mujassamlagan (masalan, referatlar, bibliografiya, turli qo‘llanmalar, ensiklopediyalar, ko‘rsatkichlar, xronologik jadvallar, ma’lumotlar bazasi va hokazo) manbalardir.

Axborot turli shakl (masalan, matn, tasvir yoki statistika ma’lumotlari, elektron yoki qog‘oz ko‘rinish)larda mavjud bo‘lib, u onlayn fayl va portallarda, virtual va real kutubxonalarda, hujjatlar jamlanmasida, turli ma’lumotlar bazasida, arxivlar, muzeylar va hokazolarda saqlanadi. Biroq, turli axborot manbalari taqdim etgan axborot ishonchli yoki ishonchsiz bo‘lishi mumkin. Demak, axborotni izlashga kirishishdan avval, yoshlar o‘zlari uchun aynan qanday mazmundagi axborot zarurligini tushunishi lozim.

Axborotga bo‘lgan ehtiyoj - ma’lum foydalanuvchi (yoki foydalanuvchilar guruhi)ning ma’lum mavzuga oid ma’lumotga bo‘lgan ehtiyojidir. Axborot manbasini baholashda avvalo inson undan axborotni nima maqsadda olayotganini aniqlashi zarur. Mazkur jarayon ishonchli axborot manbalarini aniqlashga yordam beradi. Axborot savodxonligi - qaror qabul qilish va muammolarni tahlil qilish maqsadida axborotni olish, tushunish, baholash, moslash, generatsiya qilish, saqlash va namoyish qilish uchun kerak bo‘lgan kompetensiyalar to‘plamidir. Axborot borasida savodxon insonlar quyidagi tayanch ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar:

- tanqidiy fikrlash;
- axborotni tahlil qila bilish va undan o‘z fikrini bayon etishda foydalanish;
- mustaqil ta’lim olish qobiliyati;
- davlat faoliyati va jamiyatda kechayotgan demokratik jarayonlarda ishtirok etish;
- xabardor fuqaro va o‘z kasbining ustasi bo‘lishga tayyor bo‘lish.

Axborot borasida savodxon inson axborot izlash jarayonini o‘z vaqtida to‘xtatishni ham biladi. Mavjud barcha ma’lumotlarni to‘plab bo‘lmaydi. Axborot borasida savodxonlik yetarli darajada ma’lumot to‘plangan va hali qayta ishlanmagan ma’lumot manbalari ko‘p bo‘lishiga qaramasdan, olingan yangi ma’lumot o‘zlashtirilmaydigan nuqtaga erishilgan paytni aniqlash imkoniyatini beradi. Har qanday zamonaviy davlatda axborot hamisha jamiyat hayotida sodir bo‘layotgan voqea va hodisalarni iste’molchiga xolis yetkazib berish va kishilarning ongi, dunyoqarashi, ijtimoiy-siyosiy hamda huquqiy madaniyatini shakllantirishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qilib kelmoqda. Ayni paytda shiddat bilan o‘zgarib borayotgan globallashuv jarayonida hayotimizning biror bir sohasini OAV (ommaviy axborot vositalari) siz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Hozirda internet ham OAVning bir ko‘rinishi sifatida talqin qilinmoqda. Internet tarmog‘i orqali kun davomida qanchadan-qancha axborotlar qabul qilinadi. Internet (International Network-xalqaro kompyuter tarmog‘i) bu - vaqt, makon va geografik chegaralarning mavjudligiga qaramay, kompyuter va kichik tizimlarning o‘zaro aloqa bog‘lab global axborot infratuzilmasini shakllantiruvchi butunjahon kompyuter tarmog‘idir.

Globalizatsiya ijobiy jihatlari bilan birga qator jiddiy muammolarni ham tug‘dirdi. Ularning muayyan qismini “hozirgi davrning global muammolari” deb atash qabul qilingan. Kelib chiqishi, mavjudligi va hal etilishi jihatlariga ko‘ra global muammolarni uch guruhga ajratish mumkin:

Axborot va kommunikatsion texnologiyalarining jadal rivojlanishi jahon hamjamiyatning XXI asrdagi rivojlanish yo‘nalishini belgilab beradi. Sivilizatsiyamiz bugungi kunini energiya va tabiiy resurslar emas, balki jamiyatning umumiy strategik potensialini aniqlab beradigan axborot va ilmiy bilimlar belgilab beradi. Shu sababli yoshlarni axborotlashgan jamiyat sharoitlariga va hayotga tayyorlashni amalga oshiradigan quyidagi masalalar dolzarb hisoblanadi:

- Katta xajmdagi axborot bilan ishlash sharoitida mantiqiy fikrlay olish, axborotni tanlash

va javobgarlikni o‘z zimmasiga olish malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish;

- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalaridan foydalangan holda o‘quv materiali ustida mustaqil ishlash (axborotni izlash, qayta ishlash, har xil axborot manbalaridan foydalanish, xujjatlar bilan ishlash) ko‘nikmalarini shakllantirish;
- O‘quv bilimlari va kundalik hayot hodisalari orasidagi bog‘liqlikni topish va talqin qila olish qobiliyatlarini rivojlantirish, olingan bilim, malaka va ko‘nikmalar yordamida noan’anaviy masalalar va muammolarni yecha olish;
- Har xil nuqtai nazarlarni hisobga olish, ularning asoslarini tahlil qila olish, omma orasida chiqish qila olish, munozaralarda qatnashish, aloqalar o‘rnatish, davom ettirish va ularni mustahkamlash, jamoada ishlash va hamkorlik qila olish kabi moslanuvchanlikni shakllantirish.

Pedagoglar axborotlashgan jamiyat yoshlari bilan ishlaydilar. Hozirgi yoshlar uchun raqamli texnika bilan ishlash muammo emas. Ular kompyuterda yangi imkoniyatlarini muammosiz o‘rgana oladilar. Faqat ularni o‘z-o‘zini rivojlantirishning aktiv faoliyatiga undash, o‘zligini anglash, o‘zini ko‘rsata bilish, o‘zini takomillashtirishga ehtiyoji va imkoniyatlarini hisobga olish ko‘nikmalarini shakllantirish lozim.

Funksional maqsadiga ko‘ra har xil dasturiy mahsulotlar axborot resurslari maqomini oldi. Jamiyatning hozirgi rivoji axborot texnologiyalari sanoatlashgan juda katta intellektual va moliyaviy resurlari mavjud bo‘lgan strategik yo‘nalishga aylantirdi. Hozirgi kunda axborot, axborot resurslari va axborotni boshqarish qurollari tushunchalari “axborot maydoni” (informatsionnoye prostranstvo) degan sohaga keng qo‘llanilmoqda.

“Axborot maydoni” deganda axborotni maqsadli saqlash va qayta ishlash bilan bog‘liq barcha say-harakatlar tushuniladi. Axborot maydonining asosini axborot resurslari va ularni qayta ishlash vositalari (berilganlar bazasi, fayllar, protokollar, klassifikatorlar, kompyuterlar, tarmoq uskanalari, telekommunikatsiya vositalari) tashkil etadi. Axborot maydoni axborotni yig‘ish, to‘plash, saqlash, izlash, analitik qayta ishlash usul va uslublarining o‘zaro bog‘liqligidan tashkil topgan axborot sistemalari (AS) orqali tizimlashtiriladi. Axborot resurslar AS doirasida jamlanadi.

ASlarining axborot – kommunikativ o‘zaro ta’siri orqali resurslarni jamlash uni yagona axborot maydoni (YAAM –Young African Art Market - Edinoye Informatsionnoye Prostranstvo) deb nomlandigan birlashgan (korporativ) axborot resurlari darajasiga yetkazadi. Tashkilot, hududlarda YAAM amalga oshirish axborot tizimlari va uning alohida ilovalarining o‘zaro aloqasi standartiga tuzish va rioya qilishda namoyon bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida aytadigan bo‘lsam axborotlashgan jamiyatda inson axborotlarni qayta ishlashda zamonaviy vositalar bilan ishlashga o‘zini tayyorlashi kerak. Bu shuni ko‘rsatadiki inson informatsiyalarga murojaat etishda ma’lum darajadagi axborot madaniyatiga ega bo‘lishi kerak. Axborot madaniyati – axborotlar bilan maqsadga intilib ishlashni bilish va axborotlarni olish uchun, qayta ishlash, kompyuterli informatsion texnologiyani va zamonaviy texnik vositalarni va usullarni qo‘llashni bilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axborot-kommunikatsiya texnalogiyalar va tizimlar. O‘quv qo‘llanma. Dadabaeva R.A., Nasridinova Sh.T., Shoaxmedova N.X., Ibragimova L.T., Ermatov Sh.T., “Sano-standart”, 2017. – 552 b.
2. Axborot-kommunikatsiya texnalogiyalar va tizimlar. O‘quv qo‘llanma. Kenjabayev A.T., Ikramov M.M., Allanazarov A.Sh., O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. 2017 - 408 b.
3. Djavlanova N.X. “Jamiyatda komil inson bo‘lib yetishishda o‘qituvchi- murabbiyni o‘rni” - International Conference on Developments in Education, -2024. - 40-43 b.
4. Taylaqov N.I. Ta’lim tizimida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning istiqbollari. Ta’lim va tarbiya -T 2002.